

Prof. dr. Peter Vodopivec – šestdesetletnik

Včasih pride ime skupaj z obrazom, včasih je obraz pred imenom in se mu ime pridruži pozneje, ali pa sploh ne, kdaj drugič pa je najprej ime, ki dobi po igri naključja ali neizbežnosti usode, kdo bi vedel, svoj obraz. In potem obraz in ime ostaneta skupaj. Obraz se počasi stara, ime pa ostaja isto, čeprav se asociacije, povezane z njim spreminjajo. Dalj ko koga poznaš, več vsebin je povezano z imenom. S Petrom Vodopivcem in menoj, oziroma z menoj in Petrom Vodopivcem je bilo najprej ime. Za novo leto 1977 sem, gimnazijec, od staršev dobil v dar Svetovno zgodovino Cankarjeve založbe. Že ob prelistavanju kazala sem ugotovil, da so besedila poleg izvirnih avtorjev za domačo rabo dopolnjevali tudi slovenski zgodovinarji.

Vendar med njimi ni bilo tistih znanih profesorjev, ki sem jih že v osnovni šoli spoznal kot avtorje učbenikov ali zgodovinskih čitank, ali ki so se tu in tam pojavljali na televiziji in suvereno in enosmiselno pojasnili kakšen dogodek iz ponavadi bližnje preteklosti (O, blaženi časi, ko nam na TV zaslonih eni še niso kar naprej razlagali, da je zemlja stožčasta, drugi pa, da je kockasta!), temveč neki Peršič, neki Vodopivec, neki mag. Prunk in neki mag. Rozman. Knjigo sem prebral, ta imena brez obraza pa sem pospravil nekam v bolj odročna in le z brlečo lučko osvetljena zakotja svojega spomina.

Ko sem konec septembra naslednjega leta, takrat bruc, stal pred oglasno desko na PZE za zgodovino FF in prepisoval urnik, je ta najavljal: petek ob 8.00, dr. Peter Vodopivec, Obča zgodovina 1750-1918, I. in II. letnik. Vendar ime, ki se je od novega leta 1977 do septembra 1978 podaljšalo za dr., tisti zadnji septembrski petek še ni dobilo svojega obraza, saj ob razpisani uri v predavalnici št. 18 ni bilo ne imena, ne obraza, kaj šele obeh skupaj. Pojasnilo je par ur potem prispeval prof. Gestrin. Da tisto šolsko leto, je rekel na začetku ure, predavanj pri Petru Vodopivcu ne bo, ker je Vodopivec na izpopolnjevanju v Parizu. Nato je začel navajati literaturo o srednjem veku. Šolsko leto je minilo, spet je prišel konec septembra s študentsko gnečo pred oglasno desko in spet je na urniku pisalo: petek ob 8.00, doc. dr. Peter Vodopivec, Obča zgodovina 1750-1918, I. in II. letnik. Skoraj natanko tako kot leto dni prej, le da se je dodatek pred imenom spet nekoliko podaljšal. Pozneje se dodatek nekaj časa sicer ni več daljšal, temveč le spreminjal. Od leta 1984 je na urniku in drugih obvestilih pisalo izr. prof. dr., od leta 1990 pa red. prof. dr. Ko sem torej konec septembra 1979 prepisoval urnik, me je naenkrat obšla misel, da utegne biti nekdo po letu dni bivanja v Parizu neznosno učen in presit vsakršnih modrosti, ki jih morda ne kani samo stresati pred študenti, ampak jih od njih tudi zahtevati na izpitu. Moje bojazni niso bile čisto iz trte izvite, saj mi je na nekem drugem oddelku predaval neki mladi mož, ki se je bil pred tem izpopolnjeval v Parizu. Virtuožno puhaje oblačke cigaretnega dima ob vzpodbujanju študentov, naj tudi sami prižgejo, je tako učeno predaval, recitirajoč Freuda in Marxa, Lacana in Marxa, Althusserja in Marxa, Hegla in Marxa, Saussurja in Marxa, Marxa in Marxa, ... da se je le redkim posrečilo delati,

da razumejo, o čem govori. Vendar sem se v zvezi z Vodopivcem pomirili, brž ko je ime naposled dobilo svoj obraz. Res je, da je imel obraz brado, tako kot jo je imel obraz prej omenjenega profesorja. Vendar ni bila markovsko košata, bolj bi lahko rekli, da je bili nemarksistično kratka, dasiravno ne tehnokratsko polizana. Tudi oblačkov cigaretne dima ni spuščal proti stropu predavalnice in se pri tem zamišljeno učeno zazrl nekam tja *jenseits des Lustprinzips*, ali vehementno tekal od enega konca predavalnice do drugega. Prav nasprotno, deloval je blago (oh, so šepnile nekatere kolegice) in umirjeno, govoril pa je jasno in povsem razumljivo. Vodopivec kot predavatelj mogoče ni bil bleščeč retorik – morda je zato večkrat rekel, da bi se študentje pri didaktiki zgodovine morali učiti govorniških spretnosti, namesto da žvečijo suhe teorije o učnih smotrih in ciljih –, vendar smo študentje kmalu ugotovili, da vsebino njegovih predavanj in zlasti seminarjev odlikujejo globina, izjemna širina, izvrstno poznavanje sodobnega zgodovinopisja in metodoloških in konceptualnih dilem, ki jih je v humanistične in družboslovne discipline prinesla postmoderna paradigma, in neideološkost. Njegovo globino smo opazili predvsem v zavračanju poenostavljenih, posplošenih in shematskih sodb o zgodovinskih fenomenih 18. in 19. pa tudi 20. stoletja, naj je šlo za sodbe o francoski ali ruski revoluciji, za diskusije o meščanstvu in njegovi vlogi v evropski in slovenski zgodovini, ali za razumevanje odporov modernizacijskim procesom. Osupljiva širina se je spet in spet pokazala pri sistematičnem sintetiziranju velikanske količine podatkov in v suverenem obvladovanju drugih humanističnih disciplin in poznavanju različnih umetnosti, zlasti književnosti, ki jo je smiselno vpletal kot neločljivi del splošne zgodovine in jo razumeval tudi kot odprta vrata za vstop v preteklost. Strindberg, Ibsen, Asturias ali gledliška predstava *Missa in A minor* so bili prav tako navzoči na njegovih urah kot Robespierre ali industrijska revolucija. Sploh je literatura njegova velika ljubezen. Najbrž ne zato, ker je rojen na isti dan kot Miroslav Krleža, bržčas bolj zato, ker je odraščal v družini izobražencev, kjer je dobival celo vrsto različnih intelektualnih spodbud. Vodopivčevo zanimanje za književnost se je nenazadnje jasno pokazalo s tem, da je na FF poleg zgodovine in sociologije študiral tudi primerjalno književnost. Tehtnost spremnih besedi k Rothovi Radetzkijevi koračnici in zbirki južnoameriške kratke proze O obliki sveta je zato povsem logična, kot je naravno Vodopivčevo zanimanje za fenomenologijo. Zato se ne gre čuditi, če smo v seminarju ob Ariesu, Foucaultu, Vovellu in Soboulu brali tudi Volkmarja Schlucka. Študentje smo kmalu opazili, da ta mladi, priljubljeni in nadvse tovariški profesor, ki zna pozorno prisluhniti študentskim stališčem in mislim, s svojo razgledanostjo in znanjem ne uživa velikega ugleda samo med kolegi svoje generacije, ampak tudi med tistimi zgodovinarji, ki so v začetku osemdesetih letih veljali za prvake zgodovinske znanosti na Slovenskem. Pravzaprav je Peter Vodopivec že takrat sodil mednje in stari gospodje so ga kot sebi enakega tudi sprejemali. Ugled pa je užival tudi v širšem jugoslovanskem prostoru. Že res, da mu je beograjski profesor A. Mitrović na interkatedrski konferenci študentov zgodovine v Skopju leta 1981 v razpravi o takrat vroči temi Kosovu zabrusil: »Nećete me valjda vi učiti, šta je istorija!«, toda kaj je zgodovina, je tega sicer tako briljantnega srbskega zgodovinarja in intelektualca nekaj let pozneje podučila kar zgodovina sama in pokazala, kdo je v tisti diskusiji videl dalj. Ta Vodopivčeva daljnovidnost je izviralala tudi iz živega zanimanja za aktualno dogajanje, ki si ga je tešil z branjem vseh mogočih revij in časopisov. Kaj so pisal *Danas*, *Nin*, *Start* ali *Politika*, je poznal domala tako dobro kot to, kar je pisalo v *Delu*, *Dnevniku*, *Naših razgledih* ali *Problemih*. Vodopivčev renome pa ni bil omejen samo na jugoslovanski prostor, pozorno so mu prisluhnili tudi tuji, zlasti avstrijski, nemški, francoski in ameriški kolegi. Vodopivec, ki dobro govori več tujih jezikov, je namreč že zelo zgodaj začel predstavljati rezultate svojega znanstvenega dela v tujini. Na njih ni samo pokazal, da slovensko (oziroma do leta 1991 jugoslovansko) zgodovinopisje pozna še kaj več kot zgolj marksistični

ali nacionalni interpretacijski okvir, temveč tudi da so med slovenskimi zgodovinarji tudi takšni, ki izvrstno poznajo sodobne historiografske prijeme. Kako cenjen je v tujini, pričajo vabila na tuje univerze. Kot gostujoči profesor je po več mesecev predaval v Gradcu, Celovcu, Clevelandu in Budimpešti, z vabljenimi referati pa se je predstavil domala po vsem svetu, tudi na Japonskem in v Avstraliji. Peter Vodopivec je že od začetka svojega znanstvenega dela kazal izrazit interes za epistemološka vprašanja in za sodobne historiografske usmeritve. Res je seveda, da so tudi drugi zgodovinarji uvajali novosti v raziskovanje preteklosti. Obrat od iskanja vzrokov zgodovinskih fenomenov do iskanja pomenov, ki jih nosijo, ali premik od širokih socialno zgodovinskih tem z družbenimi razredi kot akterji zgodovinskega dogajanja k temam iz vsakdanjega življenja posameznikov, ki sodita med značilnosti postmoderne historiografske paradigme, so nekateri slovenski zgodovinarji nekako naravno izpeljali bolj kot posledico svojih življenjskih izkušenj ali svoje zgodovinopisne nadarjenosti. Vodopivec pa je bil prejkone prvi, ki je prehod od modernega v postmoderno zgodovinopisje tudi reflektiral. Njegovo članstvo v ustanovnem uredniškem odboru založbe *Studia humanitatis*, ki si je zadala za cilj prevesti in izdati paradigmska dela sodobne humanistike in družboslovja, je izviralo prav iz razmisleka, da je treba slovensko zgodovinopisje bolj sistematično odpreti novim smerem in pogledom, ga zasnovati bolj interdisciplinarno in mu dati na voljo tudi ustrezno teoretsko orodje. Med temami, ki jih je Vodopivec v zvezi z epistemološkimi vprašanji najbolj ostro zastavljal, je bilo gotovo vprašanje ideološkosti in vplivanja ideologije in politike na zgodovinopisje. Skladno z njegovimi izrazito neideološko zasnovanimi predavanji, je bilo tudi temeljno izhodišče, da raziskovanje preteklost ne sme biti instrument v funkciji političnih in ideoloških ciljev sedanosti. Zgodovina torej ni nadaljevanje politike z drugimi sredstvi. To izhodišče pa ni pomenilo brezbriznosti in neangažiranosti. Prav nasprotno. Peter Vodopivec je bil in je še angažiran človek. Po družinski tradiciji in prepričanju je nedvomno levo usmerjen, vendar je hkrati izrazito svobodomiseln, demokratičen in odprt. Ali je zato kaj čudnega, če ga v dinamičnem času konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let najdemo v uredništvu *Tribune* in vodstvu študentskega gibanja, v začetku osemdesetih pa v uredniškem odboru *Nove revije*, ki je tako odločilno vplivala na dogajanje v tistem desetletju? Neideološkost zgodovinopisja torej za Vodopivca ne pomeni prosto lebdenje intelektualca nad stvarnostjo, pač pa argumentirano intelektualno poseganje vanjo, poseganje, ki na račun ciljev ne izdaja profesionalnih meril, pač pa vedno ostaja na ravni njihovih najostrejših standardov. Vodopivčeva kritičnost zato po letu 1991 ni otopela. Če se je v osemdesetih letih spoprijemal z ideologizacijo, ki je bila tipična za razkroj socializma, se v neodvisni in demokratični Sloveniji loteva ideologemov, ki jih rojeva politični in idejni pluralizem. Pričakovanja, da bo s koncem socializma konec ideologij, se seveda niso uresničila. Namesto ene in enotne ideologije je več razpršenih z bolj zabrisanimi mejami. Vsaka od njih pa si na svoj način prisvaja in instrumentalizira tudi preteklost. Če je Vodopivec včasih kritično razmišljal o paradnih temah, avtorjih, alibijah in zgodovinskih mitih socialističnega sistema – na tem mestu se velja spomniti njegovega referata leta 1985 v Neumu na Tednu marksističnih razprav, ki ga ni končal s kakim priljubljenim Marxovim navedkom, ampak s Cicerom, ali na leto dni starejša razmišljanja na temo zgodovina – ideologija, ki so bila objavljena v *Problemih* – se v novejšem času spoprijema z ideološko motiviranim prevračanjem podobe o preteklosti in z novimi miti. Ob dveh tehtnih analizah, razpravi na mednarodnem posvetu o historiografiji na prostoru bivše Jugoslavije iz leta 2004 in ob referatu na zadnjem zborovanju slovenskih zgodovinarjev pred mesecem dni v Kranju, je eden od praktičnih odgovorov na novo ideološko kontaminiranje in pollaščenje preteklosti njegova obsežna sinteza *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Prav zaradi ohranjanja ostrih profesionalnih standardov Vodopivec ni nikoli trdil, da je tisto, kar je včeraj veljalo za belo, danes nenadoma črno, ali da je to, kar je danes

zeleno, včeraj bilo modro. Za take radikalne spremembe v razumevanju zgodovinskih pojavov namreč le zelo zelo redko najdemo tehtne razloge. Eno od polji, če ne celo bojišč, na katerem si Vodopivec prizadeva uveljaviti kritično, neideološko, profesionalno in za nameček še zanimivo, celo slikovito obravnavanje preteklosti, je pouk zgodovine v šoli. Ko sta bili njegovi hčerki še osnovnošolki, se je pogosto zgražal nad ideološkimi vložki pri pouku. Spominjam se, kako je nekoč pripovedoval, da je njegova starejša hči, takrat prvošolka, prišla iz šole in spraševala, kdo da so ti »komunisti«. Že konec osemdesetih let si je prizadeval za reformo zgodovine v šoli in je skupaj z nekaterimi kolegi pripravil predlog učnega načrta za zgodovino v osnovni šoli. V samostojni Sloveniji je bil vrsto let predsednik maturitetne komisije. Uspešno je sodeloval tudi na vrsti mednarodnih kongresov o pouku zgodovine pri Svetu Evrope. Samo upamo lahko, da so njegova prizadevanja, oblikovati moderen in zanimiv učni načrt za različne stopnje šolanja, ki učenca navaja k samostojnemu razmišljanju, obrodila trajne sadove. V zadnjem času namreč nekatera znamenja neprijazno napovedujejo obračanje k ponovnemu ideologiziranju in instrumentaliziranju pouka zgodovine v osnovni in srednji šoli, k zgodovini kot nadaljevanju politike. V šoli je premalo nacionalnih vsebin, tarnajo eni. Da dijaki ne poznajo nekaterih, za razvoj slovenskega naroda pomembnih in zaslužnih oseb, jim pritrjujejo drugi. Premalo je poudarjena samobitnost Slovenskega Naroda, jadicujejo tretji. Osamosvojitve je zanemarjena, vijejo roke četrti. Jugoslavija je v učbenikih prikazana preveč pozitivno, grmijo peti. Zdi se, da bo imel Vodopivec v tej zvezi še veliko dela. Vodopivec si je zelo prizadeval tudi za obogatitev in modernizacijo univerzitetnega študija zgodovine in za ekspanzijo Oddelka za zgodovino na FF. Njegovi pogledi na to, kaj naj univerzitetni program študija zgodovine ponudi študentom, pa se žal razlikujejo od novih programov, v katere nas prisiljujejo univerzitetne in državne oblasti. Že nekaj let Peter Vodopivec ni več eden od nosilnih stebrov Oddelka za zgodovino. In kakor nam je mnogim njegovim kolegom in nekdanjim učencem žal, da je odšel in si zaposlitev poiskal na Inštitutu za novejšo zgodovino in k imenu dodal še znanstveni svetnik, se zdi, da je odšel v zadnjem trenutku, preden je univerza zbolela za shizofrenijo bolonjske reforme. V zvezi z njegovim delom na univerzi velja še posebej poudariti številna mentorstva pri diplomskih nalogah, magistrskih in doktoratih. V mentorski funkciji ni vsiljeval svojih pogledov in rešitev, temveč je diplomante, magistrante in doktorante predvsem usmerjal in vzpodbujal k zastavljanju lastnih vprašanj in iskanju izvornih rešitev.

Kljub zanimanju za vrsto stvari, je Peter Vodopivec v prvi vrsti raziskovalec preteklosti. Njegov raziskovalni opus je obsežen in raznovrsten. Zajema čas od 17. do konca 20. stoletja, čeprav je časovno težišče vendarle na še vedno dolgem obdobju od konca 18. stoletja do začetka 20. stoletja. Vodopivec torej ni specialist za tri ali štiri leta zgodovine. Poglavitni tematski sklopi njegovega znanstvenega dela se raztezajo od gospodarske in družbene zgodovine, preko kulturne in idejne zgodovine do nacionalno-politične tematike. Rezultatov svojih raziskav ni objavljajl samo v domačih znanstvenih revijah, številne, prevedene v nemščino, francoščino, angleščino, italijanščino in druge jezike, so našle bralce na tujem. Peter Vodopivec je brez dvoma eden od najuspešnejših in najbolj kvalitetnih ambasadorjev slovenskega zgodovinarstva in slovenske humanistike in družboslovja sploh v svetu. Odlike njegovega raziskovanja preteklosti in razmišljanja o njej so bržčas najbolj prišle do izraza v obsežni monografiji *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, zato kaže prav to delo vzeti za zgled njegovih raziskovalnih prijemov. Prva med odlikami je izjemen smisel za sintezo. V omenjenem delu je Vodopivec zajel več kot dve sto let dolgo, po svojih značilnostih silno dinamično obdobje, ki ni samo pripeljalo etnično, jezikovno in kulturno sicer sorodnega, a glede realnih socialnih, političnih, gospodarskih in kulturnih povezav še zelo razbitega »slo-

venskega« prebivalstva druge polovice 18. stoletja, ki se mu o kakšnem slovenstvu še niti sanjalo ni, do samostojne nacionalne države, ampak se je tudi v drugih življenjskih segmentih bolj korenito spremenilo kot katerokoli drugo, dve sto let dolgo obdobje v človeški zgodovini. Zajeti tako različni obdobji, kot sta druga polovica 18. stoletja in konec 20. stoletja v smiselno, znanstveno neoporečno, s podatki izredno bogato, a hkrati tekočo pripoved je že samo po sebi izjemno pomemben dosežek, ki ga v slovenskem zgodovinopisju oziroma širše v slovenski humanistiki in družboslovju redko najdemo. Obvladovanje obsežne literature in velikega števila informacij, iz katerih je avtor s skrbno analizo pretehtano izluščil temeljne zgodovinske dogodke, procese in strukture so naslednje odlike Vodopivčevega dela in omenjene knjige. Iz njih izvira tudi naslednja bistvena kvaliteta: Vodopivec preteklost zajema v vsej njeni kompleksnosti. Kompleksnosti pa ne razumeva samo tako, da uravnoteženo prikaže vse segmente družbenega življenja od politike preko družbe, gospodarstva, kulture, mišljenja in vsakdanjega življenja, temveč tudi zavestno upošteva izhodišče, ki je v modernem zgodovinopisju izrazito navzoče, da so namreč zgodovinski procesi in strukture v sebi protislovni, zgodovina pa je pot, polna križišč, kjer zgodovinski procesi ubirajo poti, ki se ne v začetku, ne na koncu ne zdijo vedno logične ali najboljše. Slovenska preteklost je torej v Vodopivčevi optiki precej razprta struktura. To ne pomeni, da je njeno odvijanje povsem naključno, ali odvisno od volje in intenc njenih akterjev. Pomeni, da tisti zgodovinski rezultat, ki se zdi v retrospektivi skoraj nujen, z zornega kota posameznih zgodovinskih obdobji v obravnavanih dveh stoletjih še zdaleč ni bil tako nujen, ampak je posledica interakcije širših neosebnih in kolektivnih dejavnikov in procesov, ki niso zadevali samo slovenskega prostora in ljudi, ki so na tem prostoru živeli, in zavestnega delovanja posameznikov, malih skupin, lokalnih skupnosti, profesionalnih skupin in družbenih razredov na Slovenskem in njihovih zavestnih in nezavestnih motivov, intenc, potreb in interesov. Širši procesi in delovanje različnih skupin se je hkrati odvijalo z različnimi ritmi in intenzivnostjo in je vedno znova ustvarjalo nove in drugačne izhodiščne pogoje, možnost in prisile, v katerih so delovali različni akterji in so se oblikovali spet novi procesi, strukture in vznikali novi dogodki. Slovenska zgodovina zadnjih dveh stoletji tako ni ne sosledje etap v uresničevanju tisočletnih sanj o samostojni državi in ne nenehen narodni vzpon, ki so ga onemogočale »temne« sile različnih provenienc, omogočale pa osebe, o katerih današnji dijaki menda ne vedo dovolj, temveč zaviti, zapleteni in v sebi protisloveni proces. Vodopivec zato nedvomnih vzponov in nedvomnih padcev ne meri z vatlom končnega rezultata, temveč je v izhodišču in izpeljavi zavezan temeljnemu načelu historizma, da namreč velja zgodovinske fenomene v prvi vrsti presojati z vidika časa, v katerem so nastali in da jih je treba tudi identificirati na način, ki preteklosti ne dela sile. S tem nevsiljivo in v berljivem slogu, predvsem pa argumentirano spreminja pogled na slovensko preteklost na način, ki tudi med profesionalnimi zgodovinarji še zdaleč ni udomačen. Takšen pogled pa nenazadnje onemogoča ideologizacijo, prilaščanje in instrumentalizacijo preteklosti, oziroma jih vsaj otežuje. Ali smemo upati, da se bo Vodopivec na način, kot je predstavil slovensko zgodovino v zadnjih dveh stoletjih, kdaj lotil tudi evropske preteklosti? Argumentirana kritičnost, distanca, nenehno samospraševanje o lastnih koceptualnih in metodoloških izhodiščih, sposobnost prisluhniti različnim stališčem in jih razumeti, mnogoplastnost in tenkočutnost analize in širina zornega kota, ki omogoča videti preteklost scela, so skupaj z izjemno obsežno podatkovno bazo in splošno erudicijo tiste značilnosti, ki Vodopivca postavljajo v sam vrh slovenskega zgodovinopisja.

Skoraj natanko trideset let je minilo, odkar sem prvič naletel na ime Peter Vodopivec in dobrih sedemindvajset let, odkar sem temu imenu pridružil obraz. Z vidika zgodovine je to le kratek hip, z vidika človeškega življenja dolgo obdobje. V tem času se je Vodopivčev obraz

spremenil, lasje in brada so osiveli, ime pa zapisalo med najbolj ugledne sodobne slovenske intelektualce. Zato ob pogledu na njegovo delo res smemo pritegniti O. Wildu, ki je ob neki priložnosti duhovito pripomnil: »Zgodovino lahko dela vsak, pišejo pa jo lahko samo veliki možje.«

Marko Štuhec